អំពីជំនឿខ្មែរ

(ភាគបញ្ចប់)

បណ្ឌិត **ភ្លាន់ ធុល**
មន្ត្រីនាយកដ្ឋានទស្សនវិជ្ជានិងសង្គមវិជ្ជា,
វិទ្យាស្ថានមនុស្សសាស្ត្រនិងវិទ្យាសង្គម,
រាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជា

ខ. ប្រភពជំនឿលើវត្ថុដើមសន្តតិវង្ស

ប្រភពជំនឿទៅលើវត្ថុដើមសន្តតិវង្ស ឬជំនឿថូថឹមនិយម (ហៅតាមអ្នកស្រាវជ្រាវខ្លះ) ពាក្យថា ថូថឹមនិយម (totemism) *គឺជាប្រព័ន្ធជំនឿដែលគេនិយាយថា មនុស្សមានញាតិសន្តាន* (kinship) *ឬទំនាក់ទំនងអាថ៌កំបាំង* (mystical relationship) *ជាមួយនឹងវិញ្ញាណ* (spiritbeing) *ដូចជាសត្វឬរុក្ខជាតិនៅក្នុងនោះ។ គេគិតថា* ***អង្គ*** (entity) *ឬ* ***ថូថឹម*** (totem) *ធ្វើអន្តរកម្មជាមួយក្រុមញាតិសន្តានដែលគេបានផ្តល់ឱ្យ ឬបុគ្គលណាមួយ និងដើម្បីបម្រើជានិមិត្តសញ្ញា* (emblem) *ឬ ជានិមិត្តរូប* (symbol) *របស់ពួកគេ*[១]*។*

*ចំពោះបញ្ហាជំជឿ "**ថូថឹម**" របស់ជនជាតិខ្មែរនៅក្នុងគ្រាបឋម ខ្មែរជឿថា*

ការដុតធូបបន់ស្រន់បារមីបង្កាន់ដៃនាគ នៃស្ពាន ប្រាប់ទិស ឬស្ពានកំពង់ក្តី ស្រុកជីក្រែង ខេត្ត សៀមរាប
ប្រភព៖ Internet

ពួកគេតពូជពង្ស ចេញមកពីដូនតាដែលជា ***សត្វ****, ជា* ***ដើមឈើ*** *ឬក៏ ជា* ***ទេវតា*** *។ ឧទាហរណ៍ តាមគន្ថសម័យគោកធ្លកខ្មែរបូរាណជឿថា* ***បុព្វបុរស*** *របស់ពួកគេគឺជា* ***សត្វនាគ*** *ដែលនាំឱ្យពួកគេគោរពបូជា* ***ស្តេចភុជង្គនាគ*** *(ស្តេចនាគ) ដែលជា* ***ម្ចាស់នគរគោកធ្លក*** *។ ដោយសារតែឥទ្ធិពលអំណាចដ៏ស័ក្តិសិទ្ធិរបស់* ***សត្វ***

[១] Internet, totemism

ដើមសន្តតិវង្ស *ដែលនាំមកនូវ* ***ភាពសុខសប្បាយ*** *វឌ្ឍនភាពដល់មនុស្ស នេះហើយទើបអ្នកស្រុកតែងគោរពបូជា "****តួតឹម****" ឬ "****និមិត្តរូប****" ទាំងនោះ*[២]*។*

ដោយមូលហេតុនេះហើយបានជាមានការហាមប្រាមមិនឱ្យធ្វើអ្វីមួយប៉ះពាល់ដល់ ***សត្វ*** *ឬ រុក្ខជាតិដែលគេសន្និដ្ឋាន ជាវត្ថុស័ក្តិសិទ្ធិនិមិត្តរូបសម្រាប់តំណាងពួកគេ។ ឧទាហរណ៍ដ៏ជាក់ស្តែងមួយចំពោះ* ***ខ្មែរ****ខ្លះនៅតាម* ***ព្រៃភ្នំ*** *គឺ* ***មិនបរិភោគ*** *ជាដាច់ខាតនូវ* ***សាច់សត្វត្រកួត*** *ព្រោះ គេជឿថាសត្វនេះតំណាង* ***ព្រលឹងដូនតា*** *គេដែលចែកឋានទៅ។ បើដោយប្រការណាមួយមាន នណាសម្លាប់* ***សត្វត្រកួត*** *អំពើនេះពិតជានាំមកនូវ* ***ចង្រៃ ឧបទ្រពសៅហ្មង*** *ពុំខាន។ ដើម្បីរំដោះគ្រោះកម្មនេះ គេត្រូវធ្វើបុណ្យឆ្លង ឬបុណ្យកាត់គ្រោះ*[៣]*។*

គ. ប្រភពជំនឿលើអាទិទេព

ដោយឡែកពីជំនឿលើព្រលឹង និងជំនឿលើវត្ថុដើមសន្តតិវង្សរបស់ខ្មែរ ជំនឿលើអាទិទេពគឺជាជំនឿក្រៅខ្លួនមួយទៀតរបស់ប្រជាជនខ្មែរ នោះគឺ ជំនឿព្រហ្មញ្ញសាសនា។

ព្រហ្មញ្ញសាសនាបានផ្សាយចូលមកឥណ្ឌាប្រហែលក្នុងឆ្នាំ១៨០០ ឬ១៥០០ មុនគ.ស. ដោយសារការរាតត្បាតមួយដែលចេញមកពីទិសពាយ័ព្យ។ ពួកអ្នករាតត្បាតទាំងនោះត្រូវបានគេស្គាល់ថាជា ***ពួកអារ្យ័ន****។ នេះគឺជាពាក្យមួយដែលគេបានសំដៅទៅរកពួកមនុស្សនៅទ្វីបអឺរ៉ុបខាងកើត។ កំណើតដើមរបស់ពួកអារ្យ័ន នេះស្ថិតនៅក្នុងតំបន់វាលស្មៅដែលលាតសន្ធឹងពីប្រទេសប៉ូឡូញដល់ប្រទេសរុស្ស៊ីភាគខាងលិច។ ពួកនេះជាទូទៅគឺជាអ្នកគង្វាលចៀមសាត់រណ្តែត។ ពួកគេមានអារ្យធម៌ឈានមុខខាងចំណូលចិត្ត ធ្វើសង្គ្រាមវាតទី ដែលរស់រានមានជីវិតបានដោយសារតែជ័យភណ្ឌទ្រព្យសម្បត្តិលួចប្លន់មួយភាគធំដែលពួកគេប្រមូលបានមកពីប្រជាជន ដែលពួកគេច្បាំងឈ្នះក្នុងពេលចូលទៅកាន់កាប់ទីតាំង។ ពេលដែលពួកអារ្យ័នបានមកដល់ប្រទេសឥណ្ឌា ពួកគេបានបំផ្លាញអស់យ៉ាង ឆាប់ណាស់នូវអារ្យធម៌ជ្រលងទន្លេ*

---

[២] មីសែល ត្រាណេ, *"ប្រពន្ធ័គំនិតខ្មែរ"*, *សម្ព័ន្ធនិស្សិតខ្មែរពីបរទេស*,១៩៩៨, ទំព័រ ២៧-២៨

[៣] -ដ- ទំព័រ ២៩

ឥណ្ឌាស របស់ឥណ្ឌា ហើយបានសាប ព្រោះ[៤]អារ្យធម៌ដែលជាសាសនារបស់ខ្លួន មកលើប្រជាជនឥណ្ឌា។ សាសនារបស់ពួកអារ្យ៉ែន មានលក្ខណៈជា*សាសនាលោកីយទាំងស្រុង* គឺមានភាព ស្របគ្នាដ៏ជិតស្និទ្ធ យ៉ាង ច្រើនជាមួយនឹងសាសនារបស់ជនជាតិក្រិក។ ជំនឿលើអាទិទេពមួយចំនួនរបស់ពួកអារ្យ៉ែនគឺជា ជា *តួអង្គតំណាង ឱ្យបាតុភូតធម្មជាតិ*។ ជាឧទាហរណ៍ គេមានព្រះឥន្ទ្រ[៥] ដែលជាអាទិទេពរន្ទះ និងផ្គរលាន់,គេមានព្រះអគ្គីជាអាទិទេពភ្លើង និងព្រះវរុណជាអាទិទេពទឹក។ គំនិតដែលពួកអារ្យ៉ែន និយាយថា ពួកគេបានដល់ ឋានសួគ៌ជា *ឋានសួគ៌មួយ យកគំរូតាមរូប ភាពដ៏សុក្រិតនៃជីវិតលោកីយនេះ*[៦]ឯង។

ព្រហ្មញ្ញសាសនាមានអត្ថិភាព ដោយបានអភិវឌ្ឍចេញមកពីលទ្ធិវេទនិយម (១៥០០ ឆ្នាំដល់ ៥៥០ ឆ្នាំមុនគ.ស.) គឺនៅ ក្នុងកំឡុងឆ្នាំ៥៥០ ឆ្នាំមុនគ.ស.ដល់ ស.វ.ទី ១០នៃគ.ស. ដែលសព្វថ្ងៃ សាសនានេះ មានអត្ថិភាពនៅក្នុងទម្រង់ជាលទ្ធិហិណ្ឌូនិយម[៧]។

ព្រហ្មញ្ញសាសនាបានផ្សាយចូលមកស្រុកខ្មែរ ទំនងតាំងពីមុនព្រះពុទ្ធសាសនាទៅទៀត តាមរយៈ**ជនជាតិឥណ្ឌា** ដែលជា**ពួកឈ្មួញ** ដែលបានធ្វើដំណើរមកទាក់ទងរកស៊ីលក់ដូរជាមួយអ្នកស្រុក ហើយ និង **ពួកបញ្ញវន្តឥណ្ឌា**ដែលជាអ្នក ចេះដឹងខាងសាសនាព្រាហ្មណ៍ ដែល មានជំនឿលើអាទិទេពនេះ[៨]។

គ.១. ទេវៈបង្កើតលោក

ព្រហ្មញ្ញសាសនា (Brahmanism) ជាសាសនាដែលមានការជាប់ទាក់ទងដោយសេចក្តីប្រកាន់ជឿថា “*មហាព្រហ្ម*

---

[៤] Peter D. Santina (*ប្រែដោយ ឈន អៀម*),“*ធម៌គ្រឹះនៃពុទ្ធសាសនា*”, ភ្នំពេញ (*ការផ្សាយរបស់ពុទ្ធសា សនបណ្ឌិត្យ*), បោះពុម្ពលើកទី១, ព.ស. ២៥៤៤/គ.ស.២០០០, ទំព័រ ១៥

[៥] -ដ-, ទំព័រ ១៧

[៦] -ដ-, ទំព័រ ១៨

[៧] ត្រឹង ងា “*អរិយធម៌ខ្មែរ*”, ភ្នំពេញ? បោះពុម្ពលើកទី៣,ព.ស.២៥១៨/គ.ស.១៩៧៤, ទំព័រ ៣០

[៨] ឥន្ទ ឱមសាម៉េង, “*ប្រវត្តិទស្សនៈ, សាសនា, សីលធម៌, នយោបាយ*”, សាកលវិទ្យាល័យនីតិសាស្ត្រ និង វិទ្យាសាស្ត្រ សេដ្ឋកិច្ច, ២០០៥, ទំព័រ ១៩

ជាអ្នកបង្កើតពពួកសត្វ”[៩]។ ពួកព្រាហ្មណ៍ដែលប្រកាន់ខ្លួនថាជាបុត្ររបស់ *ព្រះព្រហ្ម* បានកាន់កាប់និងប្រតិបត្តិសាសនានេះ ទើបបានជាហៅថា “សាសនាព្រាហ្មណ៍ ឬ **ព្រហ្មញ្ញសាសនា**”[១០]។

ចំពោះបញ្ហាជំនឿ ព្រហ្មញ្ញសាសនាបានទទួលយកជំនឿទៅលើ **ទេវៈ**ដែលយកធម្មជាតិធ្វើជា *ទេវៈ*។ ទេវៈដែលពួកនេះជឿមានច្រើនដូចជា **ព្រះឥន្ទ** ជាទេវៈតំណាងផ្គរ-រន្ទះ, **ព្រះ អគ្គី** ជាទេវៈភ្លើង, **ព្រះភិរុណ** ជាទេវៈបង្កើតភ្លៀងនិងទឹក ...[១១]។ ការគោរពទេវៈច្រើនអង្គបែបនេះ គេឱ្យឈ្មោះថា **ទស្សនៈពហុទេវនិយម** (polytheism)។ លុះមកដល់ចុងសម័យវេទនិយម ទស្សនៈនេះមានទំនោរទៅរកទស្សនៈគោរពអាទិទេពតែមួយអង្គវិញ ដែលគេឱ្យឈ្មោះថា **ទស្សនៈឯកទេវៈនិយម**(monotheism) គឺគេបង្រួមទេវៈច្រើនអង្គខាងលើឱ្យមកតែមួយអង្គវិញដែលគេចាត់ទុកជា **អាទិទេពដើមបង្អស់** ដែលបានបង្កើតទេវៈឯទៀតៗ និងអ្វីៗទាំងអស់ក្នុងលោកនេះ។ អាទិទេពមួយអង្គនោះគឺ *ព្រះព្រហ្ម* នេះឯង។ នៅក្នុងទស្សនវិជ្ជាឥណ្ឌា ទស្សនៈ**មិមំសា**និង ទស្សនៈ **វេទន្ត** ចែងថា **ព្រះព្រហ្ម** ជាអាទិទេពធំដែលបង្កើតទេវៈ និងសភាវៈឯទៀតៗ។ ចំណែកឯទស្សនៈ **វៃសេសិកៈ-ន្យាយ-យោគៈ** បានលើក**ឥស្វរ**ជាអទិទេពធំជាងគេ ហើយគេថា **ឥស្វរៈ** នេះបានបែងភាគជាអាទិទេព៣ទៀត ដែលបង្កើតបានជាទស្សនៈមួយឈ្មោះថា **ទស្សនៈត្រីមូតិ** (Trinity)[១២] ពោលគឺ *ព្រះព្រហ្ម*, *ព្រះវិស្ណុ*, និង*ព្រះសិវៈ* នេះឯង។

គ.១.១.ព្រះព្រហ្ម (Brahma)

ព្រះព្រហ្ម គឺជាអាទិទេពបង្កើតលោក។ ព្រះអង្គមានមុខបួន (heads) អាចមើលទៅទិសទាំងបួនហើយនិងមានដៃបួន (hands) ចង្អុលទៅទិសទាំងបួន។ មុខបួនតំណាងឱ្យវេទទាំងបួន ដែលកើតចេញមកពីមាត់ព្រះអង្គ[១៣]។ ឯពូជមនុស្សបួនពួកទៀតមានពូជ **ព្រាហ្មណៈ** (Brahmana) កើតពីព្រះឱស្ឋព្រហ្ម តម្រូវឱ្យជាម្ចាស់

---

[៩] ជួន ណាត, “វចនានុក្រមខ្មែរ”, រក្សាសិទ្ធិដោយវិទ្យាស្ថានពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ, ២០០៨, ទំព័រ ព្រហ្ម

[១០] ឥន្ទ ឱមសាម៉េង,ដ.ឯ.ម, ទំព័រ ១៩

[១១] ត្រឹង ងា “អរិយធម៌ខ្មែរ” ដ.ឯ.ម ទំព័រ ៣៦-៣៧

[១២] -ដ- ទំព័រ៣៨-៣៧

[១៣] https://en.wikipedia.org/wiki/Brahma

*សាសនាមានមុខការខាងបង្រៀនប្រៀនប្រដៅវេទមន្តវិជ្ជា ផ្សេងៗ; **ក្សត្រិយៈ** ឬ **ខត្តិយៈ*** (Kshatriya) *កើតពី ព្រះពាហាព្រហ្ម មានមុខការគ្រប់គ្រងនិងរក្សាប្រទេស; **វៃស្យៈ** ឬ **វេស្សៈ*** (Vaishya) *កើត*

ព្រះព្រហ្ម
វត្តបាសិត ខេត្តបាត់ដំបង រចនាបថកោះកេរ
សតវត្សទី១០ ថ្មភក់ តាំងនៅសារមន្ទីរ Guimet
ទីក្រុងប៉ារីស។
ប្រភព៖ Internet

*ពីព្រះឧរុព្រហ្ម មានមុខងារធ្វើកិច្ចការខ្ពស់ខ្ពស់ចុះរងពីក្សត្រិយៈមក ឬកិច្ចការជម្មតា; និងពួជ **សូទ្រៈ** ឬ **សុទ្ទៈ*** (Shudra) *កើតពីបាទព្រហ្មមានមុខការស៊ីឈ្នួលឬការបម្រើផ្សេងៗ*[14]*។ មនុស្សទាំង បួនពួកនេះមានបញ្ញត្តិឱ្យស្លៀកដណ្តប់សំពត់ព័ណ៌ផ្សេងគ្នាគឺ **ព្រាហ្មណៈ** ត្រូវប្រើ**សំពត់ព័ណ៌ស**, ក្សត្រិយៈត្រូវប្រើ **សំពត់ព័ណ៌ក្រហម**, វៃស្យៈប្រើ **ព័ណ៌លឿង**, សូទ្រៈប្រើ **ព័ណ៌ខ្មៅ**។ បវេណីក្នុងកម្ពុជរដ្ឋបានលើកថ្នាក់វង្ស **ក្សត្រិយ៍** ជាទី១, **បារគូបុរោហិត** (ដែលសន្មតថាព្រាហ្មណ៍) ជាទី២, **វៃស្យៈ** (ពួជព្រៃងារ) ជាទី៣, **សូទ្រៈ** (ពួជអ្នកងារ) ទៅជាទី៤ (តែឥឡូវពួជសូទ្រៈលើកលែងមិនឱ្យមានទេ, រាប់បញ្ចូលជាប្រជាជនស្មើមុខគ្នាជាមួយវៃស្យៈទាំងអស់); ចំពោះព័ណ៌សំពត់ស្លៀកដណ្តប់គ្មានបញ្ញត្តិ, គឺមានកំណត់ឱ្យប្រើសំពត់ព័ណ៌ផ្សេងគ្នាតែក្នុងព្រះរាជពិធីធំម្តងៗ, ចំពោះតែក្សត្រិយ៍និងមន្ត្រីប៉ុណ្ណោះ, ប្រើតាមថ្នាក់ទាំង៤ សម្រាប់គឺ ១-សម្រាប់ឯក (សម្រាប់ក្សត្រិយ៍ទ្រង់រាជ្យ) ប្រើសំពត់ព័ណ៌ក្រហម; ២-សម្រាប់ទោ (សម្រាប់ក្សត្រិយ៍ឧភយោរាជ) ត្រូវប្រើព័ណ៌បៃតង; ៣-សម្រាប់ត្រី (សម្រាប់ក្សត្រិយ៍ឧបរាជ ឬឧបយុវរាជ) ប្រើព័ណ៌ស្វាយ; ៤-សម្រាប់ចត្វា (សម្រាប់ សម្តេចព្រះវររាជជននី) ប្រើព័ណ៌ខៀវ។ ព័ណ៌ផ្ទិតសមណស័ក្តិ*

[14] *ជួន ណាត, ជ.ឯ.ម.*

សម្រាប់បព្វជិតជារាជាគណៈ ឋានានុក្រមក៏ប្រើព័ណ៌ទៅតាមលំដាប់ថ្នាក់ទាំង៤ សម្រាប់នុះដែរគឺ សម្រាប់ឯក ផ្ចិតព័ណ៌ក្រហម; សម្រាប់ទោ ផ្ចិតព័ណ៌បៃតង; សម្រាប់ត្រី ផ្ចិតព័ណ៌ស្វាយ; សម្រាប់ចត្វា ផ្ចិតព័ណ៌ខៀវ[15]។

នៅក្នុងសង្គមខ្មែរ ព្រះព្រហ្មមិនសូវមានអ្នកគោរពបូជាច្រើនទេ ហើយមានប្រាសាទតិចតួចណាស់ ដែលគេកសាងឧទ្ទិសថ្វាយចំពោះព្រះអង្គ[16]។

គ.១.២. ព្រះវិស្ណុ (Visnu)

ព្រះវិស្ណុ គឺជាអាទិទេពធំមួយទៀត នៅក្នុងទស្សនៈត្រីមូត្តិនៃលទ្ធិហិណ្ឌូ ហើយក៏ជាអាទិទេព ធំមួយអង្គនៅក្នុងប្រពៃណី ***លទ្ធិវៃស្ណ*** (vaishnavism) ផងដែរ[17]។ ***ព្រះវិស្ណុ*** មាននាទីជាអ្នកថែរក្សា លោកឱ្យនៅគង់វង្ស។ នៅក្នុងនាទីជាអ្នករក្សាលោកនេះ ព្រះអង្គត្រូវបែងភាគជា ***១០ អវតារ*** (avatars) ចុះមកកើតក្នុងស្ថានមនុស្សលោកដើម្បីផ្ចាញ់សភាវៈអាក្រក់[18]។

ក្រៅពីអវតារទាំង១០ ព្រះវិស្ណុនៅមានលក្ខណៈសម្គាល់ពិសេសផ្សេងទៀត ដូចជា មានព្រះកេស១ មានមួកពងស៊ីឡាំង; មានដៃ២, ៤, ឬ៨ ដៃ ឆ្វេងខាងមុខកាន់ផ្កាឈូក (ធាតុខ្យល់), ដៃស្តាំខាងមុខកាន់មោងស័ក្ត (ធាតុដី), ដៃឆ្វេងខាង

បដិមាព្រះវិស្ណុដៃ៤ មកពីរូបអារក្សលើ ភ្នំគូលែន, ថ្មកក់ សតវត្សទី៨, សារៈមន្ទីរគ្វីមេត (Guimet) ក្រុងប៉ារីស ប្រទេសបារាំង
ប្រភព៖ Internet

ក្រោយកាន់ខ្យងស័ង្ខ (ធាតុទឹក), និងដៃស្តាំខាងក្រោយ កាន់ចក្រ (ធាតុភ្លើង) ដែលគេគិតថា មានឫទ្ធានុភាពបំផុតនៅក្នុងលទ្ធិ

---

[15] ជួនណាត ជ.ឯ.ម., ទំព័រ វណ្ណៈ

[16] https://en.wikipedia.org/wiki/Brahma

[17] https://en.wikipedia.org/wiki/Brahma

[18] ត្រឹង ងា "អរិយធម៌ខ្មែរ" ជ.ឯ.ម ទំព័រ ៤៣

ហិណ្ឌូ។];[១៩] សម្លៀកបំពាក់ ពណ៌លឿង; ជិះគ្រុឌ ឬនាគជាយានជំនិះ; វិមាន នៅកំពូលភ្នំកៃឡាស; មានមហេសីឈ្មោះនាងលក្សីជាទេពធីតាតំណាងទ្រព្យសម្បត្តិ[២០]។

ចំពោះបញ្ហាកំណើតរបស់ព្រះវិស្ណុ មានគម្ពីរខ្លះនិយាយថា ព្រះវិស្ណុមានកំណើតពីដំណក់ញើសថ្ងាស់របស់ព្រហ្មក្នុងពេលព្រះអង្គកំពុងបំពេញតបៈ[២១]។

គ.១.៣. ព្រះសិវៈ (Shiva)

ព្រះសិវៈ *"អ្នកជាក់ត្រជំ* (The Auspicious One)*" ឬ "អ្នកបំផ្លាញ* (The Destroyer)*" ជា អាទិទេពធំទី៣មួយទៀតនៅក្នុងទស្សនៈត្រីមូ៌តិនៃលទ្ធិហិណ្ឌូ ដែលមាននាទីជាអ្នកបំផ្លាញ និង បំលែង ហើយក៏ជាអាទិទេពធំនៅក្នុង* ***លទ្ធិសៃវនិយម*** (Shaivism) *ផងដែរ*[២២]*។ លក្ខណៈសំខាន់ៗរបស់ព្រះសិវៈគឺមាន ព្រះនេត្រ៣, ព្រះនេត្រទី១ និងទី២ដូចមនុស្សធម្មតា តែព្រះនេត្រទី៣នៅលើ ថ្ងាស និងមានព្រះច័ន្ទចាំងរស្មីមួយចំណិតនៅលើ ក្ជួងសក់។*

▶ ***ព្រះនេត្រទី៣ ឬអគ្គីនេត្រ***

ភ្នែកនេះបិទជា និច្ច ពីព្រោះជាភ្នែកក្រឡេក ឆេះក្នុងន័យមួយៗ ក្នុងន័យមួយទៀត ***ព្រះនេត្រទី ៣*** *គឺជា* ***ចក្ខុញ្ញាណ***

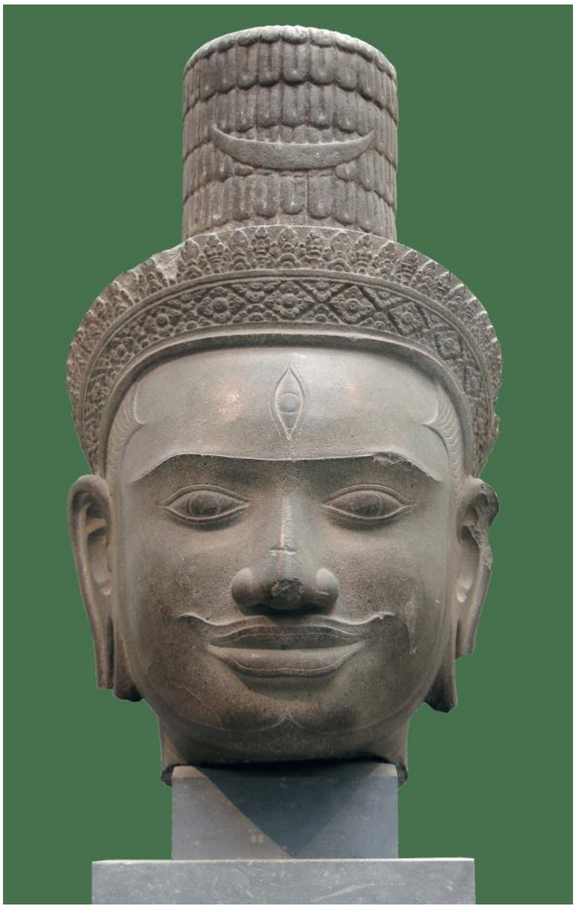

ព្រះសិរសិវៈ, ចម្លាក់ថ្មភក់ខ្មែរ
រវាងគ.ស. ៩០០ ដល់ គ.ស.៩២៥
សារៈមន្ទីរគ្វីនេត (Guimet) *ក្រុងប៉ារីស*
ប្រភព៖ Internet

(Mind's eye) *ឬ* ***នេត្រកំបាំង*** (inner eye) *គឺនេត្រ អាថ៌កំបាំងទេវកថា* (mystical invisible eye) *ដែលជាធម្មតាមានទីតាំងនៅលើ ថ្ងាស អាចឱ្យព្រះសិវៈ ដឹងបាន*

---

[១៩] https://en.wikipedia.org/wiki/Vishnu

[២០] https://km.wikipedia.org/wiki/ព្រះវិស្ណុ

[២១] ត្រឹង ងា, ជ.ឯ.ម, ទំព័រ ៤២

[២២] https://en.wikipedia.org/wiki/Shiva

លើសពីភ្នែកធម្មតា។ នៅក្នុងលទ្ធិហិណ្ឌូ **ព្រះនេត្រទី៣** សំដៅទៅ លើអាជ្ញា (Ajna) ឬចក្រ (chakra)។ ទាំងនៅក្នុងព្រហ្មញ្ញសាសនា និងពុទ្ធ សាសនា **ព្រះនេត្រទី៣** ដែលស្ថិតនៅចំកណ្ដាលថ្ងាសនោះគឺជាការតំ ណាង ឱ្យអ្នកដែលបានត្រាស់ដឹង (enlightenment) តាមរយៈការធ្វើសមាធិ។

ជាពិសេសនៅក្នុងការអនុវត្តផ្លូវចិត្តរបស់ពួកបូព៌ាប្រទេស **ព្រះនេត្រទី៣** សំដៅទៅលើ ច្រកដែលនាំទៅដល់ពិភពខាងក្នុង (inner realms) ហើយនិងលំហរនៃសេចក្ដីដឹងខ្ពស់ៗ (spaces of higher consciousness) ហើយជារឿយៗតំណាងឱ្យសភាពនៃការត្រាស់ដឹងនេះឯង។ **ព្រះនេត្រទី៣** ជារឿយៗត្រូវបានផ្សារភ្ជាប់ជាមួយនឹង ចក្ខុវិស័យសាសនា, ការចេះមើលឃើញ ច្បាស់ពីអតីតកាលនិងអនាគតកាល (clairvoyance), សមត្ថភាពក្នុងការសង្កេតមើលចក្រ (វដ្ដ) និងផ្ទែកថាមពល (auras), ការយល់ដឹងជាមុន, និងបទពិសោធន៍ក្រៅរាងកាយ (out-of-body experiences) [២៣]។

▸ **ព្រះច័ន្ទចាំងរស្មីមួយចំណិតនៅលើផ្នួងសក់៖**

មានប្រភពមកពីជម្លោះរវាង ពួកអសុរៈ និងពួកទេវៈ នៅក្នុងរឿងកូរសមុទ្រទឹកដោះ ដែលដណ្ដើមគ្នាកាន់កាប់និង**គ្រប់គ្រងលើ កព**ទាំងឡាយ។ ដើម្បីយកជ័យជំនះលើពួកអសុរៈ បាន ពួកទេវៈបាននាំគ្នារិះរកមធ្យោបាយ ដោយគិតថាមានតែ ***ទឹកអម្រឹត***មួយគត់ដែលអាចជួយ ឱ្យទេវៈទាំងឡាយមានជីវិតអមតៈ ហើយ និងអាចយកជ័យជំនះលើពួកអសុរៈបាន។ ពួកទេវៈ គិតបែបនេះរួចហើយក៏យល់ថាជាមធ្យោ បាយល្អ ហើយក៏និយាយបញ្ចុះបញ្ចូលបបួលពួក អសុរៈឱ្យចូលរួមក្នុងការកូរសមុទ្រទឹកដោះ នោះ ដោយសន្យាថា នឹងធ្វើការបែងចែកទឹកអម្រឹត ដែលទទួលបានមកពីការកូរនោះ ដល់អ្នកកូរទាំងអស់គ្នា។ ដោយមានការលោភលន់ និងចង់ បាន *ជីវិតអមតៈ* ផងនោះ ពួកអសុរៈ ក៏សម្រេចចិត្តយល់ព្រមសហការជាមួយពួកទេវៈ។ បន្ទាប់មកពួកគេទាំងពីក្រុមក៏ចាប់ផ្ដើមបើក កិច្ចប្រតិបត្តិការកូរសមុទ្រទឹកដោះ ដើម្បីស្វែងរក *ទឹកអមតៈ* ដោយមូលមតិគ្នាថា យក *ភ្នំមន្ទរៈ* មកធ្វើជាខ្នុរ និងយក ***ពស់វាសុកិ*** ដែលជាស្ដេចពស់ដែលរស់នៅបាតសមុទ្រមកធ្វើជាខ្សែ

[២៣] https://en.wikipedia.org/wiki/Brahma, Shiva, *the third eye*

រពួរ ដើម្បីទាញបង្វិលខ្នររនោះ។ ការកូរសមុទ្រទឹកដោះនះបានប្រព្រឹត្តិទៅអស់រយៈពេល១០០០ឆ្នាំ។ ក្នុងការកូរនេះ ពួកទេវៈ សម្រេចចិត្តនៅខាងកន្ទុយពស់ ចំណែកឯពួកអសុរៈនៅខាងក្បាល។ លុះស្រុះស្រួលគ្នាហើយ ពួកគេទាំងពីរក្រុមបាននាំគ្នាកូរសមុទ្រទឹកដោះ ដើម្បីស្វែងរកទឹក អម្រឹត។ ប៉ុន្តែ នៅពេលការកូរប្រព្រិត្តិទៅបានពាក់កណ្ដាលទី ក៏ស្រាប់តែភ្នំមន្ទរៈត្រូវធ្លាក់ស្រុត ចុះទៅក្នុងបាតសមុទ្រ។ ឃើញសភាពមិនស្រួលបែបនេះព្រះវិស្ណុក៏បាន បែងភាគជាអណ្ដើកធំមួយឈ្មោះ *កុម៌ៈ* មុជចុះទៅកល់ភ្នំមន្ទរៈពីក្រោមរហូតធ្វើឱ្យ ភ្នំអាចឈរត្រង់ដូចដើមវិញ។ បន្ទាប់ពីភ្នំ មន្ទរៈត្រូវបានកល់ទប់បញ្ឈរឱ្យត្រង់មានលំ នឹងដូចដើមឡើងវិញ ហើយក្រុមពួក ទេវៈ និងក្រុម ពួកអសុរៈ ក៏បានចាប់ផ្ដើមកូរបន្តទៅទៀត។ ដោយកម្លាំងទាញទៅ វិញទៅមកយ៉ាងស្វាហាប់ស្មើដៃគ្នាធ្វើឱ្យ កម្លាំងកូរមានចលនាកាន់តែខ្លាំងទៅៗ ស្វាហាប់ឡើងៗ កម្លាំងទឹកកូរក៏កាន់តែមានសន្ទុះ ឡើងៗជាលំដាប់លើសមុនបានធ្វើឱ្យសត្វទឹកទាំងឡាយ ដែលកំពុងស្ថិតនៅជិតខ្នរកូរ ត្រូវដាច់ខ្ទួនជាពីរ ឬជា កំណាត់ៗ បណ្ដាលមកពីកម្លាំងទឹក គួច ដែលមានសន្ទុះដ៏ខ្លាំងមហិមា។ សន្ទុះនៃ ការកូរ មានសភាពកាន់តែខ្លាំងក្លាឡើងៗធ្វើឱ្យស្ដេចពស់ក្ដៅក្រហល់ក្រហាយ ទ្រាំពុំបានក៏ក្អែរពិសដ៏គ្រោះថ្នាក់ចេញមកក្រៅ។ ពិសពស់នេះមានឫទ្ធានុភាពដ៏គ្រោះថ្នាក់បំផុត។ បើវាធ្លាក់ទៅលើឋានទេវលោក វានឹងត្រូវឆេះឋានទេវលោក តែបើវាធ្លាក់ ទៅលើឋានមនុស្សលោក វានឹងត្រូវឆេះឋានមនុស្សលោក ឬបើវាធ្លាក់ ចូលទៅក្នុងសមុទ្រវានឹងត្រូវឆេះសមុទ្រ ហើយសត្វនានានឹងត្រូវវិនាសហិនហោចអស់។ ដោយទតឃើញសភាពមិនស្រួលបែបនេះ **ព្រះសិវៈ** ក៏បានក្បង់ពិស ទាំង នោះលេបចូលទៅក្នុងមាត់បាត់ទៅ។ ដោយអានុភាពនៃពិសរបស់ស្ដេចពស់បាននេះធ្វើឱ្យបំពង់ក **ព្រះសិវៈ** ឈឺចុកចាប់ក្ដៅអន្ទះអន្ទែង រហូតដល់ទ្រាំមិនបាន **ព្រះសិវៈ** ក៏យកព្រះហស្ដឈោងចាប់**ព្រះច័ន្ទ** យកមកដាក់លើក្ដងសក់ព្រះអង្គ ដើម្បីឱ្យបំពង់កព្រះអង្គបានត្រជាក់ដូចដើមវិញ[២៤]។

[២៤] Vasundhara Filiozet *"ជាឋកថាស្ដីអំពីរឿងកូរសមុទ្រទឹកដោះ (និទាន)"*,មហាវិទ្យាល័យបុរាណវិទ្យានៃសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទវិចិត្រ សិល្បៈ, ២០០២, Internet

សូមបញ្ជាក់ថា រឿងដែលបណ្ដាលឱ្យព្រះសិវៈមានសម្បុរពណ៌ខៀវក្រម៉ៅនេះ គឺ បណ្ដាលមកពីព្រះអង្គលេបពិស **ពស់វាសុកិ** នេះឯង។ ចំណែកឯការដែល

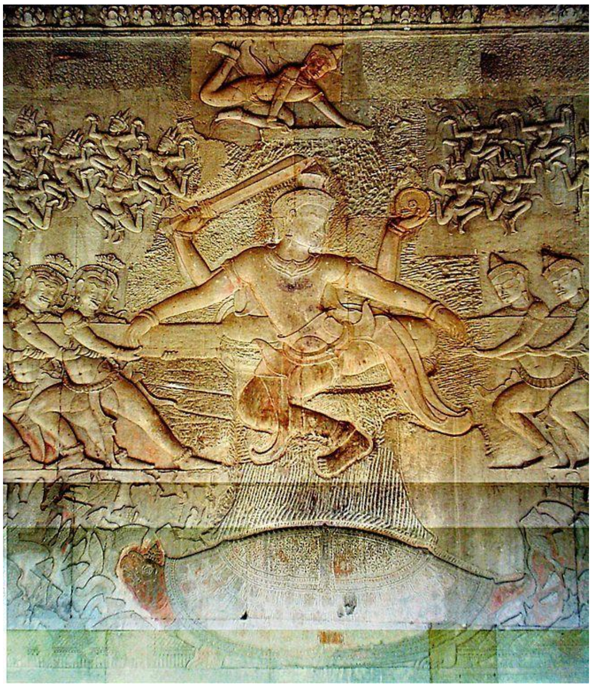

ព្រះវិស្ណុកូរសមុទ្រទឹកដោះនៅប្រាសាទអង្គរវត្ត នៅកណ្ដាលក្បាច់ផុស ព្រះវិស្ណុសម្ដែងខ្លួនជាពីរទម្រង់៖ ខាងក្រោមជាទម្រង់កុម្ម៌ៈ គឺជាអណ្ដើកកល់ទ្រភ្នំមន្ទរៈកុំឱ្យលិច និងខាងលើ ជាទម្រង់ដៃ ៤ ដៃពីរកាន់ដាវនិងចក្រ ឯដៃពីរទៀតកាន់ពស់ទាំងសងខាងធ្វើជាអ្នកដឹកនាំប្រតិបត្តិការ។ រូបខាងលើខ្ពរភ្នំមន្ទរៈ គឺជាព្រះឥន្ទ្រដែលជាស្ដេចនៃទេវៈ។ ដោយ Michael Gunther ឆ្នាំ ២០១៤

ប្រភព : Internet

ព្រះសិវៈ យកព្រះហស្ដឈោងចាប់ **ព្រះចន្ទ** មកដាក់លើក្ហួងសក់ព្រះអង្គ គឺដើម្បីឱ្យបំពង់កព្រះអង្គបានត្រជាក់។ រឿងនេះចាស់បុរាណមានជំនឿថា **ព្រះច័ន្ទ** គឺជានិមិត្ដរូប **ទឹក** ដែលមានជាតុត្រជាក់ត្រជុំ ខុសពីព្រះអាទិត្យដែលជាភ្លើងមានជាតុក្ដៅ។ ដោយហេតុនេះហើយទើបបានជាបដិមាព្រះសិវៈមាន ជាប់ព្រះច័ន្ទនៅលើក្ហួងសក់នោះ។

▸ បដិមាសិវលិង្គ ឬ លិង្គព្រះឥសូរ

នៅក្នុងពិភពសិល្បៈខ្មែរ សិល្បៈករបានកសាងបដិមាព្រះសិវៈទៅជាទម្រង់ផ្សេងៗជាច្រើន ប៉ុន្តែទម្រង់បដិមាដែល គេឃើញមានការនិយមច្រើននិងខ្លាំងជាងគេនោះគឺ **សិវលិង្គ**។ ការដែលនាំឱ្យកើតទៅជាការគោរពសិវលិង្គនេះនោះ គឺមានដំណើររឿងដែល ទាក់ទងទៅនឹងកំណើត **ព្រះសិវៈ** ដែលមានដំណើររឿងដូចខាងក្រោម៖

មានគម្ពីរឈ្មោះ **វាយុបុរាណ** បានថ្លែងថា នៅថ្ងៃមួយ គឺនៅពេលដែល **ព្រះព្រហ្ម** និង **ព្រះវិស្ណុ** កំពុងតាំងខ្លួនជា **អ្នកបង្កើតលោក**ស្រាប់តែមាន **សសរភ្លើងធំមួយ** ផុសឡើងនៅ ចន្លោះអាទិទេពទាំងពីរនោះ។ ដោយចង់ដឹងអំពី ប្រភពនៃសសរភ្លើងនោះ **ព្រះព្រហ្ម** ក៏បាន តាំងខ្លួនជាសត្វស្វាប ហោះទៅរកមើលផ្នែកខាង លើនៃសសរ។ ឯ **ព្រះវិស្ណុ** ក៏បាន

*តំណែង ខ្លួនជាជ្រូកព្រៃឈ្លូសដីរកមើលផ្នែកខាងក្រោមៗ បន្ទាប់ ពីរកមើលគល់ និងចុងនៃ សសរភ្លើងពុំ ឃើញអស់ពេលជាច្រើនពាន់ឆ្នាំមក អាទិទេពទាំងពីរក៏ទទួលស្គាល់ **សសរភ្លើងធំ នោះ** ថាជាអាទិទេពមានឫទ្ធានុភាពជាងខ្លួន ហើយក៏នាំគ្នាគោរពពាប់អានតមក។ ក្រោយមក **ព្រះ សិវៈ** ក៏លេចចេញពីកណ្តាលសសរភ្លើងមក ហើយក៏ប្រាប់ឱ្យដឹងថា អាទិទេពទាំងពីរនេះជា**ចំហាយ** ចេញពីកាយព្រះអង្គ បានសេចក្តីថា **ព្រះព្រហ្ម** និង **ព្រះវិស្ណុ** ជាការបែងភាគរបស់ព្រះអង្គ។ ដូចនេះ ពាក្យ **ឥស្វរៈ** ដែលយើងប្រើសម្គាល់ **អាទិទេពដើមគេ** នោះគឺ **ព្រះសិវៈ** នេះឯង ឬ **ព្រះឥសូរ** ដែលខ្មែរយើងនិយមហៅ[២៥]។*

*អាទិទេពក្នុងទ្រីស្តិត្រីមូត្តិ **ព្រះឥសូរ** ជាអាទិទេពដែលខ្មែរនិយមជាងគេបំផុត។ គេបាន កសាងភាគច្រើនជារូប**លិង្គ**ដែលគេហៅថា **សិវៈលិង្គ** ដែលជានិមិត្តរូបនៃសសរភ្លើងនៅក្នុង គ្រាតាំងខ្លួនជា **អ្នកបង្កើតលោក** ជាមួយព្រះព្រហ្មនិងព្រះវិស្ណុ។ ចម្លាក់រូប **លឹង្គព្រះឥសូរ** នេះ គេប្រទះឃើញមានការកសាងតាំងពីមុនសម័យអង្គរមកម្ល៉េះ។ លុះមកដល់ ស.វ.ទី ៩ ទើបមានការ កសាងរូបផ្សេងៗតំណាងព្រះសិវៈវិញ[២៦]។*

- ***សិវៈលិង្គ*** (Lingam/Linga) *គឺជាអង្គជាតរបស់ **ព្រះសិវៈ** ដែលមានបដិមាជា **លិង្គ** តំណាងឱ្យព្រះអង្គផង និងអំណាចបង្កើតលោករបស់ព្រះអង្គផង។ **លឹង្គ** គេឆ្លាក់មាន រាងជា៤ជ្រុងនៅគល់, រាង៨ជ្រុងនៅកណ្តាល និងរាងមូលនៅខាងចុង។ នៅសម័យ អាណាចក្រខ្មែរដែលគោរពព្រះឥសូរ **លិង្គ** ត្រូវបានគេសាងឡើងធ្វើជា **និមិត្តរូបព្រះ មហាក្សត្រ** តម្កល់នៅក្នុងប្រាសាទ។ **លិង្គ**ដែលបានបន្សល់ទុក មកពីសម័យ អង្គរ ជាទូទៅ គេធ្វើពីថ្មដុស។ **លិង្គ** សម័យអង្គរមានប្រភេទមិនដូចគ្នាទេ៖*

លិង្គ** មួយចំនួនគេដាក់នៅកន្ទែងផ្ទៃរាបរាងការ៉េ ដែលគេឱ្យឈ្មោះថា **យោនី (yoni) *គឺជា និមិត្តរូបនៃអវៈយវៈភេទស្ត្រី។*

លិង្គ** មួយចំនួន គេឆ្លាក់មុខព្រះសិវៈ នៅលើនោះ។ ដូចជា **លិង្គ**ដែលគេហៅ ថា **មុខលិង្គ (mukhalingas)។

---

[២៥] ត្រឹង ងា "អរិយធម៌ខ្មែរ" ដ.ឯ.ម ទំព័រ ៤៥

[២៦] -ដ- ទំព័រ ៤៦

.

មុខលិង្គ
សតវត្សទី ៧-៨
ប្រភព Internet

សម្ព័ន្ធនៃយោនីនិងសិវលិង្គ
ជានិមិត្តរូបបង្កើតលោក
ប្រភព ៖ រូបភាពស្រាវជ្រាវ នៅក្រសួង
អភិរក្សអង្គរ ឆ្នាំ២០០៦

លិង្គ មួយចំនួនទៀតត្រូវបានគេ ចែកជាបីផ្នែក៖ ផ្នែករាងការ៉េជានិមិត្តរូប ព្រហ្ម, ផ្នែកកណ្ដាលជានិមិត្តរូបព្រះ វិស្ណុ,និងផ្នែកចុងរាងមូលជានិមិត្តរូប ព្រះសិវៈ[២៧]។

- ឯ **យោនី** (yoni) វិញ គឺជា“ទ្វារមាស” ឬ “ស្បូន” ជានិមិត្តរូបទេពធិតា **សក្តិ** (Shakti) ឬទេវី(Devi) ក្នុងលទ្ធិហិណ្ឌូ។ បើនៅក្នុងលទ្ធិសៃវៈនិយម វិញ **យោនី** ជានិមិត្តរូបនិង គោរពបូជាដល់មហេសីរបស់ព្រះសិវៈ។ យោនីជាគូនឹងលិង្គ។ សម្ព័ន្ធភាព នៃភេទទាំងពីរនេះ គឺតំណាងឱ្យដំ **ណើរអមតៈនៃការបង្កើតលោក** ហើយនិងការដុះដាល[២៨]។

គ.១. វដ្តជីវិត

វដ្តជីវិតឬគេអាចហៅបានម្យ៉ាងទៀតថា សង្សារវដ្ត គឺជាដំណើរវិលកើតវិលស្លាប់ស្ទើរតែរកទីបញ្ចប់គ្មាន នៃជីវិតរបស់សព្វសត្វ។ វដ្តជីវិត នៅក្នុងព្រហ្មញ្ញសាសនាខុសប្លែកគ្នាឆ្ងាយពីព្រះពុទ្ធសាសនា ដែលថា សត្វលោកវិលកើតវិលស្លាប់ ដោយសារតែកម្លាំងអត្តកម្មដែលមាននៅ ក្នុងខ្លួនផ្ទាល់របស់សព្វសត្វផតចេញមក ពីប្រភពខាងក្រៅដែលមានអាទិទេពជា ប្រភពផ្ដល់ឱ្យនោះឡើយ។ ចំណែកឯនៅ ក្នុងព្រហ្មញ្ញសាសនាវិញ ប្រភពដែលនាំ ឱ្យជីវិតសព្វសត្វវិលកើតវិលស្លាប់នៅក្នុងសង្សារវដ្ត មិនងាយបានទៅដល់បរមសុខនោះ គឺបណ្ដាលមកពី

---

[២៧] https://en.wikipedia.org/wiki/Khmer-architecture, Linga

[២៨] https://en.wikipedia.org/wiki/Khmer-architecture, Yoni

ព្រហ្មន័, *អាត្មន័*, និងជាពិសេសគឺ *កម៌* ដែលមានប្រភពដើមមកពីអាទិទេពពោលគឺព្រះព្រហ្មនេះឯង។ ព្រហ្មញ្ញសាសនិកមានជំនឿថា សព្វសត្វទាំងឡាយមានមនុស្ស សត្វ និងធម្មជាតិឯទៀតៗជាច្រើនកើតឡើងដំបូង ពុំមែនដោយសារការជប់របស់ព្រះ ព្រហ្មនោះទេ គឺការៈទាំងនោះកើតឡើងដោយជាតុល្អិតល្អន់បរិសុទ្ធរបស់ព្រះព្រហ្ម ដែលហៅថា *ព្រហ្មន័*។ *ព្រហ្មន័* គឺជា *ព្រលឹងសាកល* ដែលនៅក្នុងព្រលឹងធំនេះមានព្រលឹងតូចៗល្អិតនៅរួមជាមួយ ដែលហៅថា *អាត្មន័*[២៩]។

អាត្មន័ត្រូវគ្នានឹងពាក្យថា អាត្មា ដែលមានន័យថាខ្លួន, ឬចិត្ត។ តាមលទ្ធិខ្លះ អាត្មន័ប្រែថា "ព្រលឹង"។ តើមានការខុសប្លែកគ្នាដូចម្ដេចរវាង ព្រហ្មន័និងអាត្មន័? គេអាចសម្គាល់ថា ព្រហ្មន័ជាព្រលឹងធំ រីឯអាត្មន័ជាព្រលឹងតូចៗ។ គេនិយាយថា ក្នុងរូបយើងមានអាត្មន័, កាលណាយើងដេកលក់ស៊ប់, ចួនកាលអាត្មន័ចេញពីរូប ត្រាច់ចរទៅខាងក្រៅ ,លុះដល់វេលា ទើបវិលត្រឡប់ចូលមកក្នុងរូបវិញ[៣០]។ ព្រហ្មន័ប្រៀបដូចជាទឹកសមុទ្រ ឯអាត្មន័ប្រៀបដូចជាទឹក ភ្លៀង[៣១]។ អាត្មន័គឺជា ឯកជាតុពិសេសដែលបានបែកចេញពី *ព្រហ្មន័* ទៅបង្កើតការៈឯទៀតៗ។ នៅពេលនោះ *កម៌ិន* ដែលជាអំពើ ឬកម្លាំងម្យ៉ាងក៏កើតមានឡើងដែរ។ ឯមនុស្សឬសត្វក៏ចាប់មានជីវិតមានចលនា ហើយក៏ត្រូវស្លាប់ទៅវិញ នៅទីបំផុត។ នៅពេលស្លាប់ រូបកាយត្រូវវិនាសទៅវិញ ឯ *អាត្មន័* ពុំស្លាប់ទេ ហើយវាចេញពីរូប កាយនោះ ដោយមានកម្លាំងកម៌ិនរុញច្រាន ឱ្យទៅចូលក្នុងរូបកាយថ្មីទៀតយ៉ាងនេះ វៀងជាបទៅតាមអំពើដែលបានកសាងពីមុនមក។ ការវិលវល់[៣២]ចេញពីរូបមួយចូលទៅរូបមួយទៀត មិនចេះអស់ មិនចេះហើយ នេះហៅថា *សំសារៈ*។ ដូចនេះ ឧបសគ្គដែលនាំឱ្យអាត្មន័ពុំងាយបានវិលទៅជួប *ព្រហ្មន័* វិញ គឺ *កម៌ិន* នេះឯង។

សេចក្ដីសន្និដ្ឋាន

ជំនឿចែកចេញទៅជាជំនឿរូបី និងជំនឿអរូបី។ ជំនឿរូបីជាជំនឿឥន្ទ្រិយ ពោលគឺ គេអាចប្រើភ្នែក ប្រើច្រមុះ ប្រើត្រចៀក ដើម្បីមើល ហិត និងស្ដាប់ឱ្យទៅជាការ

[២៩] ត្រឹង ងា "*អរិយធម៌ខ្មែរ*", ដ.ឯ.ម, ទំព័រ ៣២

[៣០] ជួនណាត ដ.ឯ.ម., ទំព័រ អាត្មន័

[៣១] ត្រឹង ងា "*អរិយធម៌ខ្មែរ*", ដ.ឯ.ម, ទំព័រ ៣២

[៣២] -ដ- ទំព័រ ៣៣

យល់ដឹងបាន ប៉ុន្តែគេនៅតែមិនអាចជឿទុកចិត្តលើវាទាំងស្រុងបានទេ។ តាមបទពិសោធន៍នៅក្នុងជីវិតរស់នៅប្រចាំថ្ងៃ ជំនឿឥន្ទ្រិយ ជានិច្ចកាលតែងតែបោកបញ្ឆោតនិងដឹកនាំយើងទៅរកមាយាការ ដែលនាំឱ្យយើងមានជំនឿខុស ករណីដូចជាការមើលផ្លូវដែកស្របគ្នាពីរនៅក្នុងចម្ងាយឆ្ងាយមួយ គេនឹងឃើញថាជួបគ្នា។ ហេតុនេះ គេត្រូវតែពិនិត្យសង្កេត ធ្វើពិសោធនិងពិចារណារកហេតុផលឱ្យបានច្បាស់លាស់ចាំជាក់ចិត្តជឿ ដើម្បីកុំឱ្យមានកំហុស។ កាន់តែពិបាកជាងនេះ ជំនឿអរូបី ឬអបិយជំនឿ ដែលមិនមែនជាជំនឿឥន្ទ្រិយ វាងាយនឹងដឹកនាំយើងទៅរកគ្រោះថ្នាក់ជាទីបំផុត។ ជាចុងក្រោយ វាទាមទារឱ្យយើងត្រូវតែវិលទៅរកការពិនិត្យសង្កេត ធ្វើពិសោធ និងពិចារណារកហេតុផលឱ្យបានច្បាស់លាស់ដូចជំនឿឥន្ទ្រិយដែរ។

ជំនឿ ទោះរូបីក្តី អរូបីក្តី សុទ្ធតែមានសារៈប្រយោជន៍ សុទ្ធតែអាចជួយអភិវឌ្ឍការយល់ដឹង អាចអភិវឌ្ឍជីវិតយើងបានល្អដូចគ្នា តែវាតម្រូវឱ្យយើងប្រើបញ្ញាគ្រប់កាលៈទេសៈទាំងអស់ ដើម្បីមើលឱ្យឃើញសច្ចភាពដែលស្ថិតនៅក្នុងអាថ៌កំបាំងនៃជំនឿនោះ។

តាមគំរូល្អរបស់ដូនតា ទៅលើការប្រើជំនឿត្រឹមត្រូវនៅសម័យព្រេងនាយ។ លោកបានប្រែក្លាយពីជំនឿអរូបីទៅជាជំនឿរូបី។ ករណីប្រាសាទអង្គរវត្តនៅក្នុងរឿងទេវកថា ភ្នំព្រះសុមេរុ ប្រែក្លាយមកជាប្រាសាទពិតនៅលើផែនដី។ ប្រែក្លាយមហាសាគរដែលព័ទ្ធជុំវិញភ្នំព្រះសុមេរុ មកជាគូរទឹកព័ទ្ធជុំវិញប្រាសាទ មកជាបារាយណ៍ដែលអាចទាញយកជាប្រយោជន៍នៅក្នុងជំនឿសាសនាផង និងជាប្រយោជន៍សម្រាប់ប្រើប្រាស់នៅក្នុងវិស័យកសិកម្ម ដែលជាប្រភពសេដ្ឋកិច្ចនៅក្នុងជីវិតពិតផង។ លើសពីនេះទៀតព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី២ នៅក្នុងជំនឿលើព្រះឥសូរនៃលទ្ធិព្រហ្មញ្ញសាសនា បានប្រែក្លាយព្រះអង្គឯងទៅជាព្រះឥសូរនៅលើផែនដីនៃនគរខ្មែរ។

គន្ថនិទ្ទេស

១- ព្រឹត្តិប័ត្រ, ទស្សនាវដ្តី, សារពត៌មាន និង Internet

1- Internet, totemism

2- https://en.wikipedia.org/wiki/Brahma

3- https://en.wikipedia.org/wiki/Brahma

4- https://en.wikipedia.org/wiki/Vishnu

5- https://km.wikipedia.org/wiki/**ព្រះវិស្ណុ**

6- https://en.wikipedia.org/wiki/Brahma,Shiva, *the third eye*

7- Vasundhara Filiozet *"បាឋកថាស្តីអំពី រឿងកូរសមុទ្រទឹកដោះ (និទាន)"*, មហាវិទ្យាល័យបុរាណវិទ្យានៃសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទវិចិត្រសិល្បៈ, ២០០២

8- https://en.wikipedia.org/wiki/Khmer-architecture, Linga
https://en.wikipedia.org/wiki/Khmer-architecture, Yoni

២- ស្នាដៃនិពន្ធជាភាសាខ្មែរ

១- *ជួន ណាត, "វចនានុក្រមខ្មែរ", រក្សាសិទ្ធិដោយវិទ្យាស្ថានពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ, ២០០៨*

២- *ត្រឹង ងា "អរិយធម៌ខ្មែរ", ភ្នំពេញ? បោះពុម្ពលើកទី៣, ព.ស.២៥១៨/គ.ស.១៩៧៤*

៣- Peter D. Santina *(ប្រែដោយ ឈន អៀម),"ធម៌គ្រឹះនពុទ្ធសាសនា",ភ្នំពេញ (ការផ្សាយរបស់ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ), បោះពុម្ពលើកទី១, ព.ស. ២៥៤៤/គ.ស. ២០០០*

៤- *មីសែល ត្រាណេ, "ប្រពន្ធ័គំនិតខ្មែរ", សម្ព័ន្ធនិស្សិតខ្មែរពីបរទេស,១៩៩៨*

៥- *ឥន្ទ ឱមសាម៉េង, "ប្រវត្តិទស្សនៈ, សាសនា, សិលធម៌, នយោបាយ", សាកលវិទ្យាល័យនីតិសាស្ត្រនិងវិទ្យាសាស្ត្រ សេដ្ឋកិច្ច, ២០០៥*